

PRZESZUKANIE OSOBY A KONTROLA OSOBISTA – W KONTEKŚCIE ZASADY INFORMACJI PRAWNEJ

BODY SEARCH AND PERSONAL SEARCH – IN THE CONTEXT
OF THE PRINCIPLES OF LEGAL INFORMATION

ANETA KAMIŃSKA-NAWROT
Akademia Pomorska w Słupsku

ABSTRACT

The principle of legal information imposes the obligation on the authorities authorized to search the person and on personal control to inform the participants about their rights and duties. In relation to the person searched, the provisions of the Criminal Procedure Code fully protect its implementation. On the other hand, persons subjected to personal control, which is governed by the Police Act and executive acts, are exposed to imprecise regulations that limit the sense of security of activity participants and influence on a degree of implementation of the principle of legal information and its basic functions, like guarantee and information functions.

Keywords: body search, personal search, principal of legal information, rights and obligations, administration body

ABSTRACT

Z punktu widzenia interesów uczestników czynności procesowych i administracyjno-porządkowych realizowanych przez organy Policji, zasada informacji prawnej ma niebagatelne znaczenie, szczególnie gdy mowa o czyn-

nościach, które bezpośrednio wkraczają w konstytucyjnie chronione prawa obywatela – przeszukanie osoby i kontrolę osobistą. Zasada ta poprzez przekazanie uczestnikom czynności informacji o ich prawach i obowiązkach, gwarantuje bezpieczeństwo w kontaktach z organami je wykonującymi. Jednak nie we wszystkich dziedzinach prawa, zasada informacji prawnej ma szansę na pełną realizację. Taki stan rzeczy nie wynika jednak ze złej woli organu, lecz z powodu braku jednoznacznych, właściwie skonstruowanych przepisów dotyczących kontroli osobistej, które mnożą wątpliwości, co do obowiązków i praw zarówno organów Policji jak i pozostałych uczestników czynności. W sytuacji braku jednolitego kierunku wskazanego przez ustawodawcę, zasada informacji prawnej nie może być w pełni realizowana i tym samym ogranicza poczucie bezpieczeństwa uczestników czynności wykonywanej przez organ administracji publicznej.

Słowa kluczowe: przeszukanie osoby, kontrola osobista, zasada informacji prawnej, prawa i obowiązki, organ administracji

WPROWADZENIE

Zasada informacji prawnej występuje w różnych dziedzinach prawa i odnosi się głównie do norm prawa formalnego zwanych procedurą (karną, cywilną, administracyjną), w trakcie której organy prowadzące postępowanie mają dbać o to, aby niezajomość prawa nie szkodziła stronom i innym uczestnikom postępowania. Zasada ta sprzeciwia się zaskakiwaniu uczestników procesu zmianą sytuacji procesowej, co niewątpliwie uprawnia do stwierdzenia, że związana jest także z realizowaniem bezpieczeństwa procesowego jako pewnej wartości¹. Nie ulega wątpliwości, że jej źródłem upatruje się w zasadzie demokratycznego państwa prawnego, której cechą jest ochrona zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa, które gwarantuje jednostce bezpieczeństwo prawne.

Według orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego zasada zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa bazuje na założeniu przewidywalności postępowania organów państwa, które szanuje interesy uczestników w toku podejmowanych przez nich czynności na poszczególnych etapach procesu i nie naraża ich na negatywne skutki prawne, których nie byli w stanie przewidzieć w momencie podejmowania określonej decyzji².

¹ S. Kalinowski, *Polski proces karny w zarysie*, Warszawa 1981, s. 216.

² Zob. wyrok TK z 27 listopada 1997 r., U. 11/97 (OTK 1997, nr 5-6, poz. 67); wyrok TK z 13 kwietnia 1999 r., K. 36/98 (OTK 1999, nr 3, poz. 40); Wyrok TK z 14 czerw-

Zdaniem M. Bartnik zasada informacji procesowej wyraża się nie tylko w zapewnieniu bezpieczeństwa, ale również w uwzględnieniu norm i zasad moralnych powszechnie akceptowanych w danym społeczeństwie, a zatem na poszanowaniu godności wszystkich podmiotów biorących udział w procesie karnym³.

Natomiast według M. Brzeźniak istotą prawa do informacji jest „dążenie do poszanowania przez organy procesowe godności uczestników postępowania, lojalnego wobec nich postępowania, zachowania reguł niezawisłości i bezstronności, rozstrzygnięcia sprawy w rozsądnym terminie, a przede wszystkim zabezpieczenie praw uczestników postępowania”⁴.

Analizując przepisy bardzo zbliżonych do siebie instytucji, a mianowicie przeszukania osoby jako czynności karno-procesowej i kontroli osobistej – czynności administracyjno-porządkowej, do dokonywania których uprawniony jest m.in. organ Policji, w przypadku kontroli osobistej można postawić tezę, że zasada informacji prawnej nie jest w pełni realizowana. I nie chodzi tu o złą wolę organu przeprowadzającego czynność, ale przede wszystkim o sposób uregulowania kontroli osobistej zarówno w ustawie, jak i aktach wykonawczych, co niewątpliwie odbija się na jakości realizacji przedmiotowej zasady. Oczywiście jest bowiem, że organ by móc odpowiednio osobę poinformować o przysługujących i jej prawach i obowiązkach, musi sam tę wiedzę posiadać.

ZASADA INFORMACJI PRAWNEJ – UWAGI OGÓLNE

Zasada informacji prawnej na gruncie procesu karnego po raz pierwszy została wyraźnie wyodrębniona w art. 10 k.p.k. z 1969 r.⁵ a następnie przeniesiona do art. 16 k.p.k. z 1997 r.⁶ Przez lata obowiązywania do chwili

ca 2000 r., P 3/00 (OTK 2000, nr 5, poz. 138); Wyrok TK z 25 kwietnia 2001 r., K. 13/01 (OTK 2001, nr 4, poz. 81).

³ M. Bartnik, *Godność uczestników postępowania karnego w świetle zasady prawa do informacji (na przykładzie sytuacji procesowej podejrzanego i oskarżonego)*, [w:] *Normatywny wymiar godności człowieka*, W. Lis (red.), A. Balicki, Lublin 2012, s. 105.

⁴ M. Brzeźniak, *Prawo do informacji jako przejaw zasady uczciwej gry procesowej, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji podejrzanego(oskarżonego)*, [w:] *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. XV, L. Bogunia (red.), Wrocław 2004, s. 200.

⁵ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 1969 r., nr 13, poz. 96 z późn. zm.) – nieaktualny.

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks postępowania karnego* (tekst jedn. Dz. U. z 2017, poz. 1904).

obecnej bywa różnie określana w literaturze⁷ – jako zasada lojalności (rzetelnego procesu), prawa do informacji prawnej, prawa do sprawiedliwego, uczciwego procesu karnego czy prowadzenia procesu *fair play*.

Definiowana jest jako dyrektywa, w myśl której organ procesowy zobowiązany jest pouczyć uczestników postępowania o ciążących na nich obowiązkach oraz przysługujących im uprawnieniach wówczas, gdy przepis szczególny tak stanowi, zaś w pozostałych sytuacjach procesowych powinien udzielić takiej informacji jedynie w miarę potrzeby⁸.

J. Kosowski podkreśla, że zasada informacji prawnej spełnia cztery funkcje: gwarancyjną, informacyjną, porządkową i wychowawczą. Funkcja gwarancyjna ma za zadanie zabezpieczyć korzystanie z uprawnień przyznanych uczestnikom postępowania w procesie karnym. Informacyjna funkcja spełniana jest poprzez przekazanie uczestnikom procesu informacji o ich prawach i obowiązkach. Z kolei funkcja porządkująca związana jest z porządkiem przeprowadzania czynności procesowych i udzielania pouczeń jej uczestnikom w ściśle określonych etapach postępowania. Natomiast funkcja wychowawcza dotyczy społecznego odbioru procesu karnego i realizacji jego reguł⁹.

W kodeksie postępowania karnego brak jednak przepisu, który definiowałby bezwzględna postać zasady informacji prawnej. Czyni to jednak pośrednio poprzez wskazanie konsekwencji jej niedopełnienia. „Jeżeli organ prowadzący postępowanie jest zobowiązany pouczyć

⁷ Różne określenia zasady: Zasada informacji – K. Dudka, *Skuteczność instrumentów ochrony praw pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym w świetle badań empirycznych*, Lublin 2006, s. 72; Zasada prawa do informacji – F. Prusak, *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, t. I, Warszawa 1999, s. 96; Zasada informowania uczestników procesu o ich prawach i obowiązkach – W. Daszkiewicz, *Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne*, t. I, Bydgoszcz 1999, s. 92; Zasada informacji prawnej – M. Lisiecki, *Ewolucja prawa do informacji w postępowaniu karnym – zagadnienia wybrane*, [w:] S. Pikulski, E. Pływaczewski, J. Dobkowski (red.), *Przemiany doktrynalne i systemowe prawa publicznego. Studia dedykowane prof. Wincentemu Bednarkowi*, Olsztyn 2002, s. 246; Zasada informacji procesowej – S. Stachowiak, *Zakres informacji procesowej przekazywanej podejrzanemu przed i w toku przesłuchania*, „Prokuratura i Prawo” nr 3, 2001, s. 7.

⁸ J. Kosowski, *Pouczenie pokrzywdzonego w postępowaniu przyspieszonym*, [w:] D. Gil (red. nauk.), *Gwarancje praw pokrzywdzonych w postępowaniach szczególnych*, Warszawa 2012, s. 137.

⁹ J. Kosowski, *Zasada informacji prawnej w polskim procesie karnym w świetle art. 16 k.p.k.*, Warszawa 2011 s. 38–39.

uczestników postępowania o ciążących obowiązkach i o przysługujących im uprawnieniach, brak takiego pouczenia lub mylne pouczenie nie może wywoływać ujemnych skutków procesowych dla uczestnika postępowania lub innej osoby, której to dotyczy” (art. 16 § 1 k.p.k.). Należy jednak zaznaczyć, że skutki mylnego pouczenia nie mogą przyznawać stronie uprawnienia, jakiego ustawa w ogóle nie przewiduje¹⁰. Część przedstawicieli doktryny słusznie podkreśla, że w przypadku, gdy obowiązek pouczenia spoczywa na organie prowadzącym postępowanie z mocy przepisu szczególnego, ustawa bezwzględnie wymaga pouczenia uczestnika¹¹. Natomiast, gdy ustawa wyraźnie obowiązkowi informowania nie stanowi – organ prowadzący postępowanie powinien w miarę potrzeby udzielać uczestnikom postępowania informacji o ciążących obowiązkach i przysługujących im uprawnieniach. Brak zadośćuczynienia temu obowiązkowi pouczenia również i w tym przypadku nie może przynieść uczestnikowi lub innej osobie niekorzystnych konsekwencji w procesie¹². Jeżeli podejrzany nie zostanie pouczony „w miarę potrzeby” o prawie do udziału w czynności śledczej wykonywanej na jego wniosek (art. 315 § 2 k.p.k.), pomimo że taka potrzeba istniała, uzyskany tą drogą dowód obciążający może zostać zdyskwalifikowany w myśl art. 16 § 2 k.p.k. tylko wówczas, gdy pouczenie o prawie podejrzanego do udziału w tej czynności było „nieodzowne”. Kodeks postępowania karnego, bowiem na podstawie art. 315 § 2 k.p.k. nie nakłada obowiązku informowania o uprawnieniu do udziału w czynności śledczej¹³.

¹⁰ Postanowienie SN z dnia 26 lutego 1999 r., sygn. V KZ 12/99, OSPriP 1999, nr 9, poz. 6; zob. także postanowienie SA w Krakowie z dnia 16 września 1999 r., sygn. II AKr 215/99, nr 8–9, poz. 56.

¹¹ Zob. P. Hofmański (red.), E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do artykułów 1–296*. Tom I, Warszawa 2011, s. 167; F. Prusak, *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, t. I, Warszawa 1999, s. 97; A. Sakowicz, [w:] K. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 66; B. Bienkowska, [w:] P. Kruszyński (red.), C. Kulesza, P. Piszczek, *Wykład prawa karnego procesowego*, Białystok 2003; M. Lisiecki, *Rola Policji w zakresie uzyskania restytucji i kompensacji przez ofiary przestępstw*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” nr 2, 2002, s. 227; M. Lisiecki, *Zasada informacji prawnej w taktyce przesłuchania podejrzanego*, „Przegląd Policyjny” nr 2, 2001, s. 69.

¹² M. Rogalski, *Naczelnne zasady procesu karnego*, [w:] G. Artymiak (red.), M. Klejnowska, Cz. P. Kłak, M. Rogalski (red.), Z. Sobolewski (red.), P.K. Sowiński, *Proces karny, część ogólna*, Warszawa 2012, s. 73.

¹³ R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *Proces karny, część ogólna*, Warszawa 2007, s. 137.

Kodeks postępowania karnego zawiera kilkadziesiąt przepisów szczególnych, które zobowiązują organy prowadzące postępowanie do dokonania pouczenia określonych uczestników, także osoby przeszukiwanej.

Przeszukanie osoby jest czynnością dowodową, ale także środkiem przymusu, który nierozdzielnie związany jest ze stosowaniem przemocy. Dlatego też ustawodawca zabezpieczył ją przed działaniami organów ścigania, nadając jej szereg uprawnień. Tym samym zobowiązał organy prowadzące czynność do ich realizacji. Przeszukanie osoby to czynność bardzo złożona, w której uczestniczyć mogą także inne osoby np. właściciele mieszkania bądź osoby przybrane do czynności lub wezwane do udziału w przeszukaniu.

Udzielenie osobie przeszukiwanej lub innej osobie, której czynność dotyczy informacji o przysługujących jej prawach i ciężących obowiązkach jest wyrazem dbałości o to, aby uczestnicy nie byli pozbawieni możliwości korzystania z przyznanych im uprawnień z powodu nieznaności prawa. Zasada informacji prawnej stanowi więc wyłom od reguły *ignorantia iuris nocet*, co oznacza, że nikt nie może zasłaniać się nieznanością prawa¹⁴. Co prawda łagodzi ona skutki nieznaności prawa, ale neutralizuje tylko te, które są konsekwencją wadliwych, a zwłaszcza podstępnych działań (lub zaniechań) organów procesowych¹⁵.

Czynnością bardzo zbliżoną do przeszukania osoby jest kontrola osobista. Pomimo zbliżonego charakteru nie należy ona do czynności procesowych a administracyjno-porządkowych. Pojęcie to nie zostało zdefiniowane przez przepisy. S. Płowucha określa je, jako „kontrolę przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych w związku z działalnością publiczną lub przepisów obowiązujących w miejscach publicznych”¹⁶. Czynności te wykonywane są w celu ochrony spokoju i porządku publicznego, a ich efektem jest głównie ujawnianie wykroczeń¹⁷. Z treści art. 14 ust. 1 ustawy o Policji wynika, że czynności administracyjno-porządkowe wykonywane są przez Policję w celu rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw i wykroczeń, ale wskazane są przez ustawodawcę na trzecim miejscu, po czynnościach operacyjno-rozpoznawczych i do-

¹⁴ K. Marszał, *Proces karny*, Katowice 1997, s. 75.

¹⁵ R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *Proces karny, część ogólna*, Warszawa 2007, s. 138.

¹⁶ S. Płowucha, *Straże komunalne – prawne podstawy działania, kompetencje w zakresie bezpieczeństwa lokalnego*, [w:] *Problemy bezpieczeństwa lokalnego*, praca zbiorowa pod red. M. Filara, Toruń 1995, s. 38.

¹⁷ S. Pieprzny, *op. cit.*, s. 101.

chodzeniowo-śledczych, co może sugerować, iż mogą mieć one mniejsze znaczenie niż dwa pozostałe¹⁸.

Przeprowadzenie kontroli osobistej nie ma formalnego związku z toczącym się postępowaniem karnym, chociaż uruchamiana jest na podstawie tej samej przesłanki tj. w przypadku zaistnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary, co budzi wiele kontrowersji i prowadzi do różnorodnych interpretacji¹⁹. Przyjmując jednak, że jest czynnością administracyjno-porządkową, zasada informacji prawnej została wskazana również w art. 9 k.p.a.²⁰ Zgodnie z jego treścią, organy administracji publicznej (a więc także Policja) są obowiązane do należytego i wyczerpującego informowania stron o okolicznościach faktycznych i prawnych, które mogą mieć wpływ na ustalenie ich praw i obowiązków, będących przedmiotem postępowania administracyjnego. Użyty w art. 9 zwrot „należytego i wyczerpującego informowania stron o okolicznościach faktycznych i prawnych” nie pozostawia wątpliwości, co do tego, że obowiązek ów ma być realizowany w stosunku do osób dysponujących interesem prawnym w rozumieniu art. 28 k.p.a. – stron postępowania administracyjnego. Nie może być on utożsamiany z udzielaniem stronom pomocy prawnej czy zastępowaniem ich aktywności poprzez instruowanie o wyborze optymalnego sposobu postępowania²¹.

Organy czuwają nad tym, aby strony i inne osoby uczestniczące w postępowaniu nie poniosły szkody z powodu nieznamości prawa, i w tym celu udzielają im niezbędnych wyjaśnień i wskazówek. W świetle art. 9 k.p.a. organy administracji nie mogą w prowadzonym przez siebie postępowaniu powoływać się na paremię *ignorantia iuris nocet* dla uzasadnienia swych działań i rozstrzygnięć²².

Z utrwalonej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego i Sądu Najwyższego zasady ochrony zaufania obywatela do prawidłowości działań organów administracji i sądów wynika, że nie powinien być narażony na uszczerbek obywatel działający w przekonaniu, iż odnoszące się doń

¹⁸ Zob. S. Pieprzny, *op. cit.*, s. 101.

¹⁹ J. Karaźniewicz, *Przeszukanie i czynności zbliżone do przeszukania w teorii i praktyce organów ścigania*, [w:] *Węzłowe problemy procesu karnego. Materiały konferencyjne – Kraków, 25–28.9.2008*, s. 277.

²⁰ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn. Dz. U. z 2017, poz. 1257).

²¹ Wyrok NSA z 27.08.1997 r. (IIISA 66/96), E. Smoktunowicz, 2001 r. s. 134.

²² Wyrok NSA z 21.12.1989 r. (SA/Po 1005/89, ONSA 1990, z. 2–3, poz. 30).

działania organów państwa, w tym między innymi informacje mu przekazywane, są prawidłowe i odpowiadające prawu²³.

Realizacja tej zasady następuje głównie, ale nie wyłącznie, przez obligatoryjne pouczenia. Ponadto istnieje obowiązek organu administracyjnego udzielania niezbędnych wyjaśnień i wskazówek również w innych przypadkach i sytuacjach²⁴. Natomiast postępowanie wbrew obowiązkowi pouczenia nie może przynieść szkody stronie. Jeżeli jednak tak się stanie, powinna być ona w toku dalszego postępowania naprawiona²⁵.

REALIZACJA PRAW I OBOWIĄZKÓW OSOBY PRZESZUKIWANEJ ORAZ KONTROLOWANEJ W ŚWIETLE ZASADY INFORMACJI PRAWNEJ

Kodeks postępowania karnego w zasadzie tylko w jednym przepisie, w art. 223 odnosi się bezpośrednio do przeszukania osoby, wskazując, iż przeszukiwanie osoby i odzieży na niej należy dokonywać za pośrednictwem osoby tej samej płci. Nie oznacza to jednak, że prawa i obowiązki dotyczące osób, u których dokonuje się przeszukania dotyczą tylko i wyłącznie przeszukania pomieszczeń. Sformułowanie „osoba, u której przeszukiwanie ma być przeprowadzone” sugerować może taki punkt widzenia. W rzeczywistości termin ten należy interpretować szeroko i rygory te odnosić także do przeszukania osoby, jej odzieży i podręcznych przedmiotów²⁶. Natomiast trzeba mieć także na uwadze, że przeszukiwanie osoby ma na celu, odmiennie niż w przypadku przeszukania pomieszczeń i innych miejsc, jedynie znalezienie przedmiotów.

Przed przystąpieniem do przeszukania osoby organ zobowiązany jest poinformować osobę o celu przeszukania oraz wezwać do wydania poszukiwanych przedmiotów (art. 224 §1 k.p.k.), okazując jednocześnie postanowienie sądu lub prokuratora, a w wypadkach nie cierpiących zwłoki nakaz kierownika jednostki lub legitymację służbową (art. 220 §2 i 3 k.p.k.).

Informacja o celu przeszukania powinna być tak osobie przekazana, aby miała ona pełną świadomość tego, jakich przedmiotów i w jakim celu

²³ Tezy wyroku SN z 23.07.1992 r. (III ARN 40/92), PIP 1993, z. 8, s. 116 z głosem Zimmermanna.

²⁴ E. Ochendowski, *Postępowanie administracyjne – ogólne, egzekucyjne i sądowno administracyjne*, Toruń 2005, s. 53.

²⁵ Zob. Art. 111 i 112 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. *Kodeks postępowania administracyjnego* (tekst jedn. Dz. U. z 2017, poz. 1257).

²⁶ P. Hofmański (red.), E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do artykułów 1–296*. Tom I, Warszawa 2011, s. 1243.

organ poszukuje. Praktykę organów ścigania polegającą na żądaniach np. wydania przedmiotów pochodzących z przestępstwa, wydania przedmiotów, których posiadanie jest zabronione, czy też przedmiotów, które nie są własnością sprawcy, należy uznać za nieprawidłową²⁷. Przeszukanie i odebranie przedmiotu wiąże się zawsze z uzasadnionym podejrzeniem popełnienia konkretnego przestępstwa, a nie przestępstw w ogóle, czy – jeszcze szerzej – „czynu nielegalnego”. Dlatego w przypadku braku możliwości precyzyjnego określenia celu, osoba powinna uzyskać co najmniej informację, jakiego rodzaju przedmioty są poszukiwane i w związku z jakim przestępstwem czynność jest przeprowadzana²⁸. Istotą prawa do informacji jest także dążenie do poszanowania przez organy procesowe godności uczestników postępowania i lojalnego wobec nich postępowania.

Przyjmując, iż organ posiada konkretne informacje o poszukiwanych przedmiotach, wezwanie do ich wydania, podobnie jak cel, również powinno być konkretne. Oznacza to, że organ powinien poinformować osobę o możliwości zaprzestania dalszych czynności, w przypadku, gdy poszukiwane przedmioty zostaną dobrowolnie wydane²⁹. Nie powinna mieć miejsca sytuacja, w której pomimo wydania przedmiotów (szczególnie, gdy były przedmioty one oznaczone indywidualnie) i wcześniejszych zapewnień organu, czynność będzie kontynuowana. Takie postępowanie z pewnością nie służy tworzeniu bezpiecznej atmosfery, która jest częścią składową zasady informacji prawnej. Stanowisko to znajduje odzwierciedlenie w doktrynie, według której nie można poszukiwać wszystkiego i wszędzie, a sposób dokonania przeszukania powinien być przeprowadzony przy zastosowaniu metod najekonomiczniejszych, zmierzających zgodnie z zasadami logiki wprost do uzyskania obiektu poszukiwanego³⁰.

²⁷ Z. Młynarczyk, *Przeszukanie i odebranie przedmiotów w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” nr 4, 1996; podobnie R.A. Stefański, [w:] J. Bratoszewski i inni..., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, pod red. R.A. Stefańskiego i S. Zabłockiego, t. I, Warszawa 2004, s. 985; Odmiennie Z. Ciopiński, R. Górecki, *Instytucja przeszukania na tle spraw o przestępstwa szpiegostwa*, „Nowe Prawo” nr 5–6, 1988, s. 78.

²⁸ M. Brzeźnik, *Prawo do informacji jako przejaw zasady uczciwej gry procesowej, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji podejrzanego (oskarżonego)*, [w:] *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. XV, L. Bogunia (red.), Wrocław 2004, s. 200.

²⁹ P. Hofmański (red.), E. Sadzik, K. Zgryzek K., *op. cit.*, s. 1247–1248.

³⁰ J. Grochowski, *Definicja i elementy składowe...*, s. 95; Zob. § 70 wytycznych nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 30 sierpnia 2017 r. w sprawie wykonywania niektórych czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów (Dz. Urz. KGP z dnia 7 września 2017 r., poz. 59).

Jeżeli po informacji o podstawach prawnych i faktycznych przeszukania osoby oraz wezwaniu do wydania poszukiwanych przedmiotów, osoba nie wydała przedmiotów organ zobligowany jest poinformować osobę, że zostanie przeszukana. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w trakcie przeszukania osoba zobowiązana jest wykonywać polecenia funkcjonariuszy przeprowadzających czynność, a w przypadku niepodporządkowania się poleceniom mogą być w stosunku do niej zastosowane środki przymusu bezpośredniego³¹, o czym koniecznie musi być wcześniej poinformowana.

Nad bezpieczeństwem czynności mogą także czuwać inne osoby wskazane przez przeszukiwanego tzw. świadkowie przybrani³². Przepis jednak uzależnia to prawo od decyzji organu (art. 224§2 k.p.k.), który na bazie towarzyszących okoliczności może uznać, iż obecność takiej osoby może uniemożliwić albo utrudnić przeszukanie w poważny sposób i nie wyrazić zgody na ich udział. Natomiast, jeżeli organ przybierze osobę do czynności, powinien poinformować przeszukiwanego o roli i charakterze udziału takiej osoby w czynności, która należy do intymnych. Niewłaściwa wydaje się sytuacja, w której organ sam korzysta z przysługującego mu prawa do przybrania sobie osobie, natomiast bezpodstawnie ogranicza je osobie przeszukiwanej, jak również sytuacja, gdy w trakcie przeszukania osoby występuje dodatkowa osoba, która nie jest funkcjonariuszem i obserwuje czynność, dotyczącą tak delikatnej sfery.

Jeżeli w toku przeszukania osoba przeszukiwana oświadczy, że wydane lub znalezione przy przeszukaniu pismo lub inny dokument zawiera wiadomości objęte tajemnicą państwową, służbową, zawodową lub inną chronioną ustawą albo ma charakter osobisty, dokonujący przeszukania ma obowiązek poinformować osobę, że pismo lub dokument, bez jego odczytania, zostanie niezwłocznie przekazane prokuratorowi lub sądowi w opieczętowanym opakowaniu (art. 225§1 k.p.k.). Nie odnosi się to jednak do pism lub innych dokumentów, które dotyczą tajemnicy innej niż państwowa, gdy ich posiadaczem jest osoba podejrzana o popełnienie przestępstwa oraz do pism o charakterze osobistym, jeżeli osoba podejrzana jest ich autorem, adresatem lub posiadaczem (art. 225§2 k.p.k.). Nie

³¹ Zob. *Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej* (tekst jedn. Dz. U. z 2017, poz. 1120).

³² Zob. J. Stańda, „Świadkowie przybrani” w świetle nowej ustawy procesowej, „Problemy Praworządności” nr 9, 1971, s. 35; R.A. Stefański, [w:] J. Bratoszewski i inni..., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, pod red. R.A. Stefańskiego i S. Zabłockiego, t. I, Warszawa 2004, s. 986.

ulega wątpliwości, że przeszukanie osoby najczęściej przeprowadzane jest właśnie w stosunku do osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa.

Częściej może wystąpić sytuacja, gdy w trakcie przeszukania osoby znalezione zostaną pisma (dokumenty) obejmujące okoliczności związane z wykonywaniem funkcji obrońcy. Wówczas organ zobowiązany jest poinformować osobę, że dokumenty te zostaną w opieczętowanym opakowaniu przekazane sądowi, który podejmie stosowną decyzję w ich przedmiocie tj. zwróci je w całości lub w części bądź wyda postanowienie o ich zatrzymaniu dla celów postępowania karnego (art. 225 §3 k.p.k.).

Czynność przeszukania osoby wymaga sporządzenia protokołu, zgodnie z wymogami określonymi w art. 229 k.p.k. a znalezione przedmioty powinny z chwilą ich ujawniania na bieżąco znajdować w nim odzwierciedlenie. Jeżeli organ zdecyduje, że czynność procesowa będzie dodatkowo utrwalana za pomocą urządzenia rejestrującego obraz lub/i dźwięk również przed uruchomieniem urządzenia musi osobę przeszukiwaną i inne osoby uczestniczące w czynności o tym uprzedzić i odnotować ten fakt w protokole przeszukania osoby.

W końcowej części sporządzania protokołu, organ powinien dokonać wpisu o pouczeniu osób obecnych w przeszukaniu, których prawa zostały naruszone o prawie do złożenia zażalenia na postanowienie dotyczące przeszukania, zatrzymania rzeczy i w przedmiocie dowodów rzeczowych do właściwego Sądu Rejonowego w terminie 7 dni od daty dokonania czynności (art. 236 k.p.k.). Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż przepis art. 236 k.p.k. odnosi się nie tylko do osób obecnych przy przeszukaniu, ale także do osób, których prawa zostały naruszone pośrednio³³. Jednak w danym momencie organ nie ma możliwości poinformowania innych osób z wyjątkiem tych, które są obecne podczas przeszukania osoby. „Przepis ten stanowi konkretyzację zasady zgodnie, z którą każdy ma prawo do korzystania ze środków ochrony wolności i praw zagwarantowanych w Konstytucji RP. Wymóg dostępności skargi przeciwko ingerencjom władz publicznych w sferę praw i wolności człowieka zagwarantowanych w EKPC, przewiduje wprost art. 13 tej Konwencji”³⁴.

Najczęściej pouczenie to następuje właśnie w końcowym momencie czynności i wypełniania tej części protokołu, co nie stoi w sprzeczności

³³ Zob. P. Hofmański (red.), E. Sadzik, K. Zgryzek, *op. cit.*, s. 1276; Uchwała Sądu Najwyższego z 20.01.2000 r., I KZP 46/99, Biul. SN 2000, nr 1, poz. 16.

³⁴ Zob. P. Hofmański (red.), E. Sadzik, K. Zgryzek, *op. cit.*, s. 1275.

z zasadą informacji prawnej. Istotne natomiast jest to, aby informacja ta do osób tych dotarła. W tym miejscu należy podkreślić, iż dotyczy ono zarówno osób przybranych, wskazanych przez osobą przeszukiwaną, ale także np. właściciela rzeczy, która została odebrana osobie przeszukanej i zabezpieczona na potrzeby procesu karnego.

W protokole, w jego końcowej części, znajduje się również informacja o pouczeniu osoby przeszukiwanej o prawie zgłoszenia do protokołu żądania doręczenia postanowienia w przedmiocie zatwierdzenia przeszukania w przypadku, gdy przeszukanie osoby zostało przeprowadzone bez uprzedniego postanowienia sądu lub prokuratora, w sytuacji niecierpiącej zwłoki na podstawie nakazu kierownika jednostki Policji lub legitymacji służbowej. W przypadku zgłoszenia takiego żądania, organ zobowiązany jest poinformować osobę, u której dokonano przeszukania i wpisać do protokołu, że postanowienie w przedmiocie zatwierdzenia czynności zostanie jej doręczone w terminie 7 dni od daty przeszukania. Natomiast w praktyce informacja ta powinna być po raz pierwszy np. legitymacji służbowej, aby uświadomić osobie, że nie jest to czynność bezprawna. Często zdarza się bowiem, że osoby przed podjęciem czynności żądają okazania „nakazu prokuratorskiego”³⁵. Celem uniknięcia zabarwionych emocjonalnie dyskusji, warto już na tym etapie przekazać tę informację. Często właśnie jej brak powoduje, że osoby negatywnie reagują na działania organu ścigania. Informacja ta, po raz kolejny powinna być powtórzona w momencie wypełniania tej części protokołu przeszukania osoby. Zgłoszone przez osobę przeszukaną żądanie doręczenia zatwierdzenia przeszukania lub jego brak, a także ewentualne zastrzeżenia, co do sposobu przeszukania oraz oświadczenie, co do pochodzenia rzeczy ujętych w „Spisie i opisie rzeczy” powinno zostać wpisane do protokołu. W tym miejscu należy zauważyć, iż zgodnie z treścią art. 220 § 3 k.p.k. informacja o prawie do żądania wydania postanowienia w przedmiocie zatwierdzenia czynności adresowana jest „do osoby, u której dokonano przeszukania”. Zatem w sytuacji, gdy przeszukanie osoby miało miejsce w pomieszczeniu, którego właścicielem jest inna osoba, uprawnienie do przysługuje tym dwóm osobom³⁶.

³⁵ Sformułowanie to nie jest właściwe, ale osoby, u których ma nastąpić przeszukiwanie, broniąc się przed ingerencją organów używają takiego nazewnictwa.

³⁶ Zob. P. Hofmański (red.), E. Sadzik, K. Zgryzek, *op. cit.*, s. 1248; S. Flasiński, „Przeszukanie” – istota, cel, zadania i ustawowy zakres, „Studia Kryminologiczne, Kryminalityczne i Penitencjarne” nr 19, 1988, s. 171.

Pozostałe osoby uczestniczące w czynności również powinny zostać poinformowane o prawie do złożenia oświadczeń do protokołu. Obowiązkiem organu jest nie tylko dbałość o zapewnienie informacji osobie przeszukiwanej, ale także osobom obecnym podczas czynności. Osoby te również są uczestnikami procesu karnego i kodeks postępowania karnego nie pozostawia wątpliwości, co do obowiązku ich pouczenia przez organy prowadzące czynność.

Jeżeli w trakcie przeszukania doszło do znalezienia poszukiwanych przedmiotów, organ zobowiązany jest pouczyć osobę przeszukiwaną, ale także i osobę, która zgłasza prawo do tych przedmiotów, jakie będzie postępowanie z tymi przedmiotami, tj. jakiemu podmiotowi zostaną przekazane, gdzie będą przechowywane, czy będzie można je odebrać, do kogo się zgłosić w tej sprawie. Organ mimo tego, iż nie wynika to wyraźnie z przepisów, powinien mieć na uwadze treść art. 16 §2 k.p.k. i udzielić odpowiedzi na te i inne pytania związane z przedmiotem sprawy. „Spis i opis rzeczy”, stanowiący załącznik do protokołu, stanowi pokwitowanie, którego kopia wręczona powinna być osobie, którą przeszukano. Jeżeli decyzją organu przedmioty te zostaną oddane na przechowanie osobie godnej zaufania, informacja ta również powinna zostać odnotowana w załączniku do protokołu i tym samym dotrzeć do osoby przeszukiwanej. Osoba godna zaufania powinna być przez organ odpowiednio poinformowana, jaka jest jej rola w danym procesie karnym, czego się od niej oczekuje i czego wymaga. W związku z tym, iż w opinii organu jest to osoba odpowiedzialna, na której można polegać, powinna mieć świadomość tego, iż ma ona obowiązek przedstawienia oddanych na przechowanie przedmiotów w stanie niezmienionym organowi prowadzącemu postępowanie na każde jego żądanie.

Z chwilą sporządzenia protokołu organ prowadzący czynność zobowiązany jest zapoznać osobę przeszukaną i pozostałe osoby uczestniczące w czynności z treścią protokołu, po uprzednim poinformowaniu o prawie do zgłoszenia zarzutów, co do jego treści. Zapoznanie takie nastąpić powinno poprzez osobiste odczytanie. Jednak, jeżeli wystąpią okoliczności, które uniemożliwiają taki sposób zapoznania np. osoba ma słaby wzrok i nie posiada okularów, należy osobie odczytać treść protokołu. Po ukończeniu czynności i jej protokołowania osoby zainteresowane powinny natychmiast otrzymać pokwitowanie stwierdzające, jakie przedmioty i przez kogo zostały zatrzymane (art. 228 §3 k.p.k.).

Organ Policji w końcowym etapie czynności zobowiązany jest także poczyć osobę, iż przysługuje jej prawo do złożenia zażalenia do miejscowo właściwego prokuratora na czynności, które organ wykonywał w związku z realizacją swoich uprawnień. I nie chodzi tu tylko o czynność przeszukiwania. Należy zauważyć, iż przeszukiwanie osoby jest bardzo złożoną czynnością w ramach, której organy Policji mogą realizować także inne uprawnienia wynikające z Ustawy o Policji³⁷, takie jak legitymowanie, które nierozdzielnie związane jest z każdą czynnością zarówno procesową jak i administracyjno-porządkową, zatrzymanie osoby czy użycie środków przymusu bezpośredniego, o których była już mowa. Wykonywanie każdej czynności wymaga podania osobie w stosunku, do której czynność jest przeprowadzana, zarówno podstawy prawnej jak i faktycznej, a także informacji dotyczącej prawa do złożenia zażalenia na sposób ich wykonania³⁸.

Należy zwrócić także uwagę na fakt, iż realizacja zasady informacji prawnej nie kończy się z momentem zakończenia przeszukiwania, czy zatrzymania osoby w związku z wynikami przeszukiwania. Powinna być realizowana w dalszym jego etapie, ze szczególną uwagą w odniesieniu do zabezpieczonych przedmiotów.

Jak wynika z powyższego, przepisy k.p.k. dotyczące przeszukiwania osoby tworzą odpowiedni grunt do realizacji zasady informacji prawnej. Można uznać, że ustawodawca w tym zakresie spełnił swój obowiązek. Natomiast w przypadku kontroli osobistej, sytuacja przedstawia się nieco inaczej.

Jak już zostało wskazane kontrola osobista to czynność administracyjno-porządkowa, prowadzona na podstawie Ustawy o Policji³⁹, podejmowana dokładnie w tym samym momencie, w którym organy ścigania, w przypadku uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa, powinny podjąć działania w ramach trybu art. 308 k.p.k.

Ustawodawca, mając na uwadze zakres uprawnień Policji, zobowiązał policjantów do respektowania w toku wykonywania czynności służbowych godności ludzkiej oraz przestrzegania i ochrony praw człowieka, (art. 14 ust. 3 ustawy). Nakazał również organowi wykonywanie czynności określonych w art. 15 ust. 1 pkt 1–7 w taki sposób, aby możliwie najmniej naruszały one dobra osobiste osoby, wobec której zostają podjęte

³⁷ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o *Policji* (tekst jedn. Dz. U. z 2017, poz. 2067 z późn. zm.)

³⁸ Zob. art. 15 ust. 7 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o *Policji* (tekst jedn. Dz. U. z 2017, poz. 2067 z późn. zm.)

³⁹ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o *Policji* (tekst jedn. Dz. U. z 2017, poz. 2067 z późn. zm.)

(ust. 6 ustawy). W ust. 7 art. 15 ustawy zagwarantował osobie, w stosunku do której wykonywana jest dana czynność, prawo do złożenia zażalenia do miejscowo właściwego prokuratora na sposób prowadzenia czynności, które zostały wymienione w art. 15 w punktach 1–7, a więc nie tylko na sposób przeprowadzenia kontroli osobistej, ale także m.in. legitymowania, zatrzymywania osób, przeszukiwania osób i pomieszczeń, które niejednokrotnie występują łącznie. O prawie tym, organ Policji zobowiązany jest każdorazowo po zakończeniu czynności poinformować osobę, w stosunku, do której daną czynność służbową przeprowadzał.

Sposób podejmowania czynności służbowych m.in. takich jak kontrola osobista, został określony w rozporządzeniu w sprawie postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów⁴⁰.

Podobnie jak przy każdej czynności służbowej (także przeszukaniu osoby) organ zobowiązany jest poinformować osobę o podstawie prawnej oraz przyczynie podjęcia czynności kontroli osobistej. Analogicznie jak w przypadku przeszukania osoby, uruchamiane są gwarancje związane z obecnością innych osób przy kontroli. Organ zobowiązany jest poinformować osobę kontrolowaną o możliwości wskazania osoby, która może obserwować przebieg czynności chyba, że w ocenie organu udział tej osoby może uniemożliwić lub utrudnić przeprowadzenie czynności. Prawo przybrania osoby ma także organ, o czym również osoba kontrolowana powinna wiedzieć, jeżeli takowa osoba faktycznie będzie w tej czynności uczestniczyć.

Gwarancję ochrony praw jednostki stanowi nakaz by kontrola osobista, podobnie jak przeszukanie osoby, przeprowadzane były przez osobę tej samej płci i w miejscu niedostępnym dla osób postronnych (w czasie wykonywania czynności), co niewątpliwie powoduje tę czynność nieco mniej dolegliwą. Chodzi przede wszystkim o to, by organ stworzył jak najbardziej sprzyjające warunki do przeprowadzenia kontroli osobistej, która należy do wyjątkowo inwazyjnych czynności, które wkraczają w sferę intymną osoby kontrolowanej.

W związku z tym, iż czynność ta przeprowadzana jest w stosunku do osób, co do których istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa lub wykroczenia i niejednokrotnie bezpośrednio po jego dokonaniu, podobnie jak przy innych czynnościach służbowych może zaistnieć konieczność użycia środków przymusu bezpośredniego. Z tego też powodu, funkcjonariusze

⁴⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 września 2015 r. w sprawie postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów (Dz. U z 2015 r., poz. 1565)

Policji również i w tym przypadku zobowiązani są uprzedzić osobę o możliwości użycia środków przymusu bezpośredniego. Należy pamiętać, że taki algorytm postępowania obowiązuje organ także przy innych czynnościach służbowych określonych w art. 15 ust. 1 ustawy o Policji, w tym także w przypadku przeszukania osoby, o czym była mowa wcześniej. Wyjątek stanowią sytuacje nagłe czy z udziałem niebezpiecznych przestępców, gdzie z oczywistych powodów kolejność tych działań jest inna z uwagi na konieczność zachowania przez organ szczególnych zasad bezpieczeństwa.

Ten rodzaj informacji, jak już wcześniej zaznaczano jest bardzo istotny. Trzeba mieć na uwadze, że funkcjonariusze Policji mają do czynienia także z osobami, które wcześniej nie były poddawane działaniom Policji i mogą nie zdawać sobie sprawy z tego, w jaki sposób policjanci mają prawo egzekwować wykonywanie poleceń. Ponadto zwykle kontakt z organami ścigania wiąże się z emocjami, co niewątpliwie również wpływa na percepcję. Z tego powodu pewne informacje, istotne z punktu widzenia realizacji praw i obowiązków uczestników powinny być przekazywane w sposób jak najbardziej klarowny i często kilkakrotnie, w zależności od pojawiających się okoliczności.

Ustawodawca, odmiennie niż przypadku przeszukania osoby, nie zobowiązał organu do wezwania osoby do wydania przedmiotu, jak w przypadku przeszukania osoby. Taka konstrukcja przepisów, która nie daje osobie możliwości uniknięcia przeprowadzenia tej czynności poprzez dobrowolne wydanie przedmiotów, może wzbudzać wątpliwości, co do działań ochronnych Policji wskazanych w art. 14 ust. 3 i art. 15 ust. 6 ustawy o Policji, o których była mowa wyżej. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, iż polecenie wydania rzeczy występuje, jako element sprawdzenia zawartości odzieży osoby kontrolowanej i przedmiotów, które znajdują się na jej ciele, przeprowadzane w ramach kontroli osobistej, chociaż przepisy takiego zapisu, jak w przypadku k.p.k. nie zawierają⁴¹. Taką interpretację uzasadnia taktyka dokonywania sprawdzenia zarówno w ramach kontroli osobistej jak i w trakcie różnych rodzajów zatrzymania osoby.

W związku z tym można przyjąć, że w przypadku wydania przedmiotów organ powinien poinformować osobę kontrolowaną o zakończeniu czynności, gdyż dalsza kontrola osobista wydaje się bezprzedmiotowa oraz przekazać informację o prawie do żądania sporządzenia z czynności kontroli osobistej protokołu. Osoba kontrolowana powinna mieć pełną świadomość

⁴¹ Zob. P. Czyżyk, M. Karczmarczyk, J. Kosiński, *Zatrzymanie rzeczy, przeszukanie, sprawdzenie osoby, kontrola osobista – taktyka realizacji. Wybrane zagadnienia*, Szczyt-
no 2013, s. 40.

tego, że w przypadku braku tego żądania, czynność kontroli zostanie udokumentowana tylko i wyłącznie w notatniku służbowym lub w formie notatki służbowej⁴². Oczywiście nie wymaga się od organu tego, by wyjaśniał osobie kontrolowanej istotę tego problemu, a jedynie niezbędne minimum. Informacja dotycząca żądania protokolowania czynności może być przekazana także przed przystąpieniem do sprawdzenia odzieży osoby i przedmiotów.

Wynik kontroli osobistej determinuje dalszy tok postępowania funkcjonariusza. Jeżeli nie doszło do potwierdzenia uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa czy wykroczenia, wystarczające jest poinformowanie osobie o jej prawie do złożenia zażalenia na sposób przeprowadzenia czynności do właściwego miejscowo prokuratora i zakończenie czynności. W przypadku wcześniejszego zgłoszenia żądania sporządzenia protokołu, taki protokół powinien zostać zgodnie z wymogami k.p.k. sporządzony i dostarczony osobie. Osoba kontrolowana powinna przed jego podpisaniem uzyskać informacje dotyczące jej prawa do osobistego odczytania treści i zgłoszenia zarzutów, co do jego treści, a po jego podpisaniu przez wszystkich uczestników powinna otrzymać kopię protokołu kontroli osobistej. W przypadku braku takiego żądania czynność zostanie udokumentowana w notatniku służbowym lub notatce służbowej, czy w formie elektronicznej, o czym organ nie jest zobowiązany informować, gdyż jest to rodzaj dokumentacji tylko i wyłącznie na jego użytek wewnętrzny.

Natomiast, gdy podejrzenie znalazło potwierdzenie i podczas czynności zostały zatrzymane lub wydane przedmioty istotne jest, by organ poinformował osobę o rodzaju popełnionego czynu zabronionego i jego konsekwencjach. W przypadku wydania lub odebrania przedmiotów w związku z popełnieniem wykroczenia, wystarczająca może okazać się informacja o skierowaniu przez organ wniosku o ukaranie przeciwko osobie do sądu, a w kwestii zabezpieczonych dowodów i wskazanie sądu, jako podmiotu uprawnionego do podjęcia decyzji w kwestii zabezpieczonych przedmiotów.

W sytuacji potwierdzenia popełnienia przestępstwa, sytuacja wydaje się bardziej skomplikowana, co ma związek przede wszystkim z tożsamą przesłanką, która jednocześnie uruchamia działanie w ramach ustawy o Policji i postępowanie karne w trybie art. 308 k.p.k. i ze sposobem zabezpieczenia materiału dowodowego na potrzeby procesu karnego. Organ Policji, w obliczu tak skonstruowanych przepisów, podejmuje różne działania w tym zakresie.

⁴² Zob. w kwestii udokumentowania materiału dowodowego w formie notatki służbowej A. Kamińska-Nawrot, *Kontrola osobista – racjonalność ustawodawcy*, „Studia nad Bezpieczeństwem” z. 2, 2017, s. 50.

W wyniku przeprowadzonych w miesiącu październiku 2017 roku w Szkole Policji w Pile badań ankietowych wśród 213 policjantów służby kryminalnej przebywających na kursie specjalistycznym dla policjantów służby kryminalnej wykonującej czynności operacyjno-rozpoznawcze i dochodzeniowo-śledcze, na pierwszy plan wysunęły się dwa scenariusze postępowania. Pierwszy z nich przewiduje zakończenie kontroli osobistej i podjęcie działań w kierunku zatrzymania osoby, drugi przewiduje przerwanie kontroli osobistej i przeprowadzenie w ramach czynności niecierpiących zwłoki przeszukania osoby, co pozwala na odpowiednie zabezpieczenie materiału dowodowego, ale niestety nie jest zgodne z obowiązującym stanem prawnym. To tylko dwa wyłaniające się z badań sposoby postępowania. Oprócz powyższych rozwiązań, pojawiły się także inne praktyki, co w rezultacie pozwala stwierdzić, że osoba kontrolowana będzie w różny sposób informowana o przysługujących jej prawach i ciążących na niej obowiązkach przez poszczególnych funkcjonariuszy Policji, a przecież ustawa o Policji i akty wykonawcze w zakresie wykonywania kontroli osobistej obowiązują wszystkich funkcjonariuszy Policji w równym stopniu. Nie ulega wątpliwości, że w sytuacji nieostrych zwrotów, organy interpretują je w trakcie stosowania prawa w różny sposób. Zdaniem Naczelnego Sądu Administracyjnego „Użycie przez prawodawcę tzw. wyrażeń nieostrych, zobowiązuje organ sprawujący kontrolę legalności decyzji, wydanych na podstawie przepisów używających takich określeń, do rozważenia, czy dokonana przez organ administracji ocena okoliczności sprawy nie nosi cech dowolności lub nie przekroczyła dopuszczalnej granicy swobody interpretacji tych określeń na tle konkretnego stanu faktycznego”⁴³.

Niestety z uwagi na luki w przepisach i tzw. luz decyzyjny zasada informacji prawnej również będzie w różny sposób realizowana. Jednak trudno nie zgodzić się z twierdzeniem, że luz decyzyjny, który w niektórych działaniach administracji może być korzystny, gdyż umożliwia racjonalizację działań, w innych sferach działania organów powinien być ograniczony do minimum lub w ogóle wyeliminowany. Dotyczy to sytuacji, w których organ wkracza w sferę praw i wolności obywatelskich⁴⁴. Zdaniem J. Starościaka, sprawy będące na styku interesów obywatela i interesu społecznego,

⁴³ Orzeczenie NSA z dnia 26 maja 1981 r., SA 974/81.

⁴⁴ Por. E. Ura, *Działalność administracji w warunkach luzu decyzyjnego a gwarancje prawne ochrony praw i wolności obywatelskich*, [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w procesie transformacji ustrojowej*, praca zbiorowa pod red. H. Zięby-Załużkiej, Rzeszów 1997, s. 74 i nast.

celem uniknięcia nieporozumień powinny być szczegółowo regulowane, bez możliwości interpretacji⁴⁵. Zbyt szeroki luz decyzyjny może prowadzić do naruszenia zasady praworządności, w skład której wchodzi również zasada informacji prawnej⁴⁶. Nie jest dopuszczalna taka interpretacja jakiegokolwiek przepisu prawa, który by naruszał zagwarantowane konstytucyjnie prawa obywatelskie lub była sprzeczna z ratyfikowanymi przez Polskę aktami międzynarodowymi, a także pozostawała w sprzeczności z innymi przepisami obowiązujących ustaw⁴⁷.

Według A. Łopatki „akt prawotwórczy, aby mógł oddziaływać na postępowanie adresatów, musi być dla nich zrozumiały, ale przede wszystkim musi być zrozumiały dla funkcjonariuszy prawa, którzy mają dbać o przestrzeganie przepisów prawnych⁴⁸. Trudno mówić o realizacji zasady informacji prawnej, o prawach i obowiązkach osoby kontrolowanej, zatrzymanej i dalszym toku postępowania z zatrzymanymi przedmiotami, gdy organ nie został wyposażony przez ustawodawcę w odpowiednie przepisy, a te które funkcjonują, kolidują z innymi aktami prawnymi.

Trzeba przecież pamiętać, że zasada informacji prawnej ma zapewniać obywatelowi bezpieczeństwo w kontakcie z organem, którego działania powinny być przewidywalne i zgodne z ustawą szczególnie, gdy dotyczą konstytucyjnie chronionych praw.

Dobitnie tę kwestię ujął B. Jastrzębski „Obywatel i każdy człowiek czuje się bezpieczny i wolny nie wtedy, gdy przysługują mu prawa określone w Konstytucji państwa i innych aktach prawnych, ale wtedy, gdy jego prawa są urzeczywistniane i chronione przez odpowiednie organy i instytucje państwa (...) demokratycznego, a korzystanie z nich przez każdego obywatela jest faktycznie możliwe⁴⁹”

Nie wdając się w szczegółowe rozważania dotyczące form działania Policji, należy mieć na uwadze, że społeczeństwo ocenia działalność Policji przez pryzmat kryteriów moralnych. Środki władcze, którymi organy

⁴⁵ J. Starościak, *Problemy współczesnej administracji*, Warszawa 1972, s. 53–54.

⁴⁶ Zob. S. Pieprzny, *op. cit.*, s. 91, 93.

⁴⁷ Wyrok NSA z dnia 26 listopada 1991 r. II SA 937/91, ONSA 1993, nr 1, poz. 10.

⁴⁸ A. Łopatka, *Kryteria jakości prawa*, [w:] *Jakość prawa*, praca zbiorowa powstała w ramach obchodów 40-lecia Instytutu Nauk Prawnych PAN, Warszawa 1996, s. 29.

⁴⁹ B. Jastrzębski, *Źródła zagrożeń w realizacji funkcji państwa w zakresie bezpieczeństwa obywateli i porządku prawnego*, [w:] *Prawne i administracyjne aspekty bezpieczeństwa osób i porządku publicznego w okresie transformacji ustrojowo-gospodarczej*, praca zbiorowa pod red. W. Bednarka i S. Pikulskiego, Olsztyn 2000, s. 53.

dysponują, z uwagi na swoje cechy, wyjątkowo sprzyjają krytyce zachowań organu, dlatego powinny być określane w sposób czytelny, jednoznaczny. W sytuacji zetknięcia się obywatela z organami Policji, powinien być on informowany o przysługujących mu uprawnieniach i ciężących na nim obowiązkach w sposób jak najbardziej klarowny, co może przyczynić się nie tylko do ograniczenia tej krytyki, ale nawet wzbudzić szacunek i zaufanie.

„Prawo nie jest własnością państwa ani elit politycznych, lecz wspólną wartością obywateli, którzy w ramach słusznego prawa mogą skutecznie realizować swe cele”⁵⁰. Jak słusznie zauważa M. Zdyb normy prawne to nie tylko normy w postaci przedstawionej przez normatywistów, ale jest to ta „całość społeczna, która je ustanawia”⁵¹.

Zdaniem E.J. Łętowskich „nieskuteczne, nieakceptowane prawo staje się (...) złym prawem, a ustawodawca łatwo naraża się na zarzut nieracjonalności, nieudolności czy nawet – w krańcowych przypadkach – nieetyczności postępowania”⁵². Trzeba przy tym zaznaczyć, iż skutki takich uregulowań prawnych „odbijają się” na organach stosujących to prawo.

PODSUMOWANIE

Zasada informacji prawnej ma zastosowanie zarówno w stosunku do osoby przeszukiwanej w trybie przepisów kodeksu postępowania karnego, jak i do osoby kontrolowanej w ramach procedur administracyjno-porządkowych. Te dwie bardzo zbliżone do siebie czynności, stosowane są w oparciu o tę samą przesłankę tj. w przypadku uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu zabronionego, ale odmienne podstawy prawne. W różny sposób realizowane są też zasady, których zadaniem jest m.in. stworzyć odpowiednie warunki dla uczestników, którzy na styku z organem, powinni być traktowani z należytą podmiotowością.

Pomimo tego, iż zasada informacji prawnej zakłada eliminację reguły *ignorantia iuris nocet* i powinna pełnić funkcję gwarancyjną oraz ochronną, w odniesieniu do przepisów regulujących kontrolę osobistą doznaje ograniczeń, gdyż jest w różny sposób przez organy je stosujące pojmowa-

⁵⁰ A. Turska, *Prawo w społeczeństwie czasu zmiany systemowej*, „Państwo i Prawo” nr 1, 1997, s. 35.

⁵¹ M. Zdyb, *Państwo prawa w perspektywie zaszłości historycznych oraz dokonujących się zmian*, [w:] *Współczesne problemy prawa publicznego*, pod red. S. Fundowicza, Lublin 1999, s. 21.

⁵² E. Łętowska, J. Łętowski, *O państwie prawa, administrowaniu i sądach w okresie przekształceń ustrojowych (szkice)*, Warszawa 1995, s. 53.

na. Trudno jednak za taki stan rzeczy winić organy. Problem tkwi nie w ich złej woli, lecz w jakości przepisów, które organy zobowiązane są wykonywać w trakcie stosowania prawa. Oczywistym jest, iż ustawodawca nie jest w stanie ściśle określić przepisami prawa każdej sytuacji, ale w przypadku wkraczania w konstytucyjnie chronione prawa obywateli, takie uregulowania powinny być możliwie jak najbardziej precyzyjne. „Niedopuszczalna jest wszelka instrumentalizacja faktów przez organ administracyjny, a także manipulacja faktami, dokonywana w celu obejścia prawa, jednostronnej, urzędowej interpretacji prawa w celu ustalenia rozstrzygnięcia odpowiadającego jedynie pewnej opcji politycznej, stanowiska lub oficjalnej opinii w rozstrzyganej sprawie”⁵³.

Zdaniem Sądu Najwyższego, we współczesnym państwie prawnym jednym z podstawowych prawnych i politycznych zadań Konstytucji RP jest nie tylko określenie, jakie podstawowe prawa i wolności obywateli są zagwarantowane i chronione prawem, lecz także ustanowienie zasad jasnego, zrozumiałego i skutecznie działającego systemu postępowania organów władzy, administracji i sądownictwa, i to takiego systemu, który zostanie powszechnie zaakceptowany, jako przejrzysty, uczciwy i sprawiedliwy⁵⁴.

BIBLIOGRAFIA

1. Bartnik M., *Godność uczestników postępowania karnego w świetle zasady prawa do informacji (na przykładzie sytuacji procesowej podejrzanego i oskarżonego)*, [w:] *Normatywny wymiar godności człowieka*, W. Lis (red.), A. Balicki, Lublin 2012.
2. Bieńkowska B., [w:] P. Kruszyński (red.), C. Kulesza, P. Piszczek, *Wykład prawa karnego procesowego*, Białystok 2003.
3. Błaś A., *Dyskrecjonalne uprawnienia administracji publicznej w państwie prawa*, [w:] *Z problematyki prawa administracyjnego i nauki administracji. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Zbigniewa Leońskiego*, Poznań 1999.
4. Brzeźnik M., *Prawo do informacji jako przejaw zasady uczciwej gry procesowej, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji podejrzanego(oskarżo-*

⁵³ A. Błaś, *Dyskrecjonalne uprawnienia administracji publicznej w państwie prawa*, [w:] *Z problematyki prawa administracyjnego i nauki administracji. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Zbigniewa Leońskiego*, Poznań 1999, s. 48.

⁵⁴ Wyrok SN z dnia 28 listopada 1990 r., II ARN 28/90, OSP 1992, z. 3, poz. 56 z glosą Z. Leońskiego, OSP 1992, z. 7–8.

- nego), [w:] *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. XV, L. Bogunia (red.), Wrocław 2004.
5. Ciopiński Z., Górecki R., *Instytucja przeszukania na tle spraw o przestępstwa szpiegostwa*, „Nowe Prawo” nr 5-6, 1988.
 6. Czyżyk P., Karczmarczyk M., Kosiński J., *Zatrzymanie rzeczy, przeszukiwanie, sprawdzenie osoby, kontrola osobista – taktyka realizacji*. Wybrane zagadnienia, Szczytno 2013.
 7. Daszkiewicz W., *Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne*, t. I, Bydgoszcz 1999.
 8. Dudka K., *Skuteczność instrumentów ochrony praw pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym w świetle badań empirycznych*, Lublin 2006.
 9. Flasiński S., „Przeszukanie” – istota, cel, zadania i ustawowy zakres, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne” nr 19, 1988.
 10. Grajewski J. (red.), Paprzycki L.K., Steinborn S., *Komentarz aktualizowany do art. 1-424 Kodeksu postępowania karnego*, System Informacji Prawnej LEX 2014.
 11. Grochowski J., *Definicja i elementy składowe instytucji przeszukania w procesie karnym*, „Problemy Prawa Karnego” nr 16, 1990.
 12. Hofmański P. (red.), Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do artykułów 1-296*. Tom I, Warszawa 2011.
 13. Jastrzębski B., *Źródła zagrożeń w realizacji funkcji państwa w zakresie bezpieczeństwa obywateli i porządku prawnego*, [w:] *Prawne i administracyjne aspekty bezpieczeństwa osób i porządku publicznego w okresie transformacji ustrojowo-gospodarczej*, praca zbiorowa pod red. W. Bednarka i S. Pikulskiego, Olsztyn 2000.
 14. Kalinowski S., *Polski proces karny w zarysie*, Warszawa 1981.
 15. Kamińska-Nawrot A., *Kontrola osobista – racjonalność ustawodawcy*, „Studia nad Bezpieczeństwem” z. 2, 2017.
 16. Karaźniewicz J., *Przeszukanie i czynności zbliżone do przeszukania w teorii i praktyce organów ścigania*, [w:] *Węzłowe problemy procesu karnego. Materiały konferencyjne – Kraków, 25-28.9.2008*.
 17. Kmiecik R., Skrętowicz E., *Proces karny, część ogólna*, Warszawa 2007.
 18. Kosowski J., *Pouczenie pokrzywdzonego w postępowaniu przyspieszonym* [w:] D. Gil (red. nauk.), *Gwarancje praw pokrzywdzonych w postępowaniach szczególnych*, Warszawa 2012.

19. Kosowski J., *Zasada informacji prawnej w polskim procesie karnym w świetle art. 16 k.p.k.*, Warszawa 2011.
20. Lisiecki M., *Zasada informacji prawnej w taktyce przesłuchania podejrzanego*, „Przegląd Policyjny” nr 2, 2001.
21. Lisiecki M., *Rola Policji w zakresie uzyskania restytucji i kompensacji przez ofiary przestępstw*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” nr 2, 2002.
22. Lisiecki M., *Ewolucja prawa do informacji w postępowaniu karnym – zagadnienia wybrane*, [w:] S. Pikulski, E. Pływaczewski, J. Dobkowski (red.), *Przemiany doktrynalne i systemowe prawa publicznego. Studia dedykowane prof. Wincentemu Bednarkowi*, Olsztyn 2002.
23. Łętowska E., Łętowski J., *O państwie prawa, administrowaniu i sądach w okresie przekształceń ustrojowych (szkice)*, Warszawa 1995.
24. Łopatka A., *Kryteria jakości prawa*, [w:] *Jakość prawa*, praca zbiorowa powstała w ramach obchodów 40-lecia Instytutu Nauk Prawnych PAN, Warszawa 1996.
25. Marszał K., *Proces karny*, Katowice 1997.
26. Młynarczyk Z., *Przeszukanie i odebranie przedmiotów w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” nr 4, 1996.
27. Ochendowski E., *Postępowanie administracyjne – ogólne, egzekucyjne i sądowno administracyjne*, Toruń 2005.
28. Pieprzny S., *Policja. Organizacja i funkcjonowanie*, Warszawa 2007.
29. Prusak F., *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, t. I, Warszawa 1999.
30. Rogalski M., *Naczelnne zasady procesu karnego*, [w:] G. Artymiak (red.), M. Klejnowska, Cz. P. Kłak, M. Rogalski (red.), Z. Sobolewski (red.), P.K. Sowiński, *Proces karny, część ogólna*, Warszawa 2012.
31. Sakowicz A., [w:] K. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2007.
32. Stachowiak S., *Zakres informacji procesowej przekazywanej podejrzanemu przed i w toku przesłuchania*, „Prokuratura i Prawo” nr 3, 2001.
33. Stańda J., *„Świadkowie przybrani” w świetle nowej ustawy procesowej*, „Problemy Praworządności” nr 9, 1971.
34. Starościak J., *Problemy współczesnej administracji*, Warszawa 1972.
35. Stefański R.A., [w:] J. Bratoszewski i inni..., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, pod red. R.A. Stefańskiego i S. Zabłockiego, t. I, Warszawa 2004.

36. Turska A., *Prawo w społeczeństwie czasu zmiany systemowej*, „Państwo i Prawo” nr 1, 1997.
37. Ura E., *Działalność administracji w warunkach luzu decyzyjnego a gwarancje prawne ochrony praw i wolności obywatelskich*, [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w procesie transformacji ustrojowej*, praca zbiorowa pod red. H. Zięby-Załużkiej, Rzeszów 1997.
38. Zdyb M., *Państwo prawa w perspektywie zaszłości historycznych oraz dokonujących się zmian*, [w:] *Współczesne problemy prawa publicznego*, pod red. S. Fundowicza, Lublin 1999.
39. Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. *Kodeks postępowania administracyjnego* (tekst jedn. Dz. U. z 2017, poz. 1257).
40. Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. *Kodeks postępowania karnego* (Dz. U. z 1969 r., nr 13, poz. 96 z późn. zm.) – nieaktualny.
41. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. *o Policji* (tekst jedn. Dz. U. z 2017, poz. 2067 z późn. zm.).
42. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks postępowania karnego* (tekst jedn. Dz. U. z 2017, poz. 1904).
43. Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. *o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej* (tekst jedn. Dz. U. z 2017, poz. 1120).
44. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 września 2015 r. *w sprawie postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów* (Dz. U. z 2015 r., poz. 1565)
45. Wytoczne nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 30 sierpnia 2017 r. *w sprawie wykonywania niektórych czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów* (Dz. Urz. KGP z dnia 7 września 2017 r., poz. 59).

Aneta KAMIŃSKA-NAWROT – magister prawa, absolwentka Wydziału Prawa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie; asystent w Instytucie Bezpieczeństwa Narodowego Wydziału Nauk o Zarządzaniu i Bezpieczeństwie Akademii Pomorskiej w Słupsku, starszy oficer Policji w stanie spoczynku. Obszar zainteresowań – problematyka bezpieczeństwa wewnętrznego ze szczególnym uwzględnieniem procedury karnej oraz zadań Policji w zakresie zwalczania przestępczości. Autorka publikacji z zakresu postępowania przygotowawczego oraz realizacji zadań i uprawnień Policji w zwalczaniu przestępczości.